

Pusztai Fruzsina:

Könyv, könyvtár, kultúra Siófokon a sajtó tükrében I.

Különleges év az idei. Több kerek évfordulót is ünneplünk. Könyvtárunk tíz évvel ezelőtt, 2011. november 25-én költözött új épületbe. Jogelődjét, a Siófoki Községi és Közművelődési Könyvtárat pedig 75 évvel ezelőtt, 1946-ban alapították. Mindez elegendő okot szolgáltatott némi könyvtártörténeti kutatásra, mely – mint utólag kiderült – több kellemes meglepetést is tartogatott.

A siófoki könyvtár történetével sokan foglalkoztak már. Ők az olvasási kultúra gyökereit a XIX. század végére, a siófoki Iparos Olvasókör alapításának idejére (1894) tették.

Tanulmányom célja a XIX-XX. századi siófoki könyvtári kezdeményezések és könyvtártörténet bemutatása, valamint a siófoki könyvtárak művelődéstörténeti jelentőségének szemléltetése. Mielőtt azonban a jelenlegi siófoki könyvtárral, valamint annak jogelődeivel, illetve az azokat megelőző siófoki könyvtári kezdeményezésekkel, könyvtártörténettel, továbbá a korabeli társadalmi élet jellegzetes színtereivel, a siófoki olvasókörrel és a siófoki kaszinóval foglalkoznék, hadd térjek ki röviden a könyvtárak elterjedésének alapvető feltételeire és az ezekkel kapcsolatos siófoki vonatkozású érdekességekre, valamint általánosságban a magyarországi könyvtárak keletkezésének történetére és érintőlegesen azok helyi vonatkozásaira, a Balaton környéki könyvtárakra. Egy kis időutazásra invitálom Önöket. Tartsanak velem!

Írás, olvasás, analfabetizmus, közoktatás:

„Egy közösség könyvkultúrájának vizsgálata a „kik és mit olvastak” kérdéssel kezdődik.”¹ Az alfabetizáció – vagyis az írás és az olvasás elterjedése – hosszú, több szakaszból álló² történelmi, kulturális³ folyamat volt. Az írni-olvasni tudás közötti kapcsolat az alfabetizáció-kutatás központi – ám igencsak nehezen megválaszolható – kérdése.⁴ „Az alfabetizáció az írás és olvasás képességét jelenti”, melyek „nem feltétlenül esnek egybe”, s melyek „általánossá válása alapjaiban változtatta meg a kultúrához való viszonyt az újkorban”.⁵ Az alfabetizációs folyamatok feltérképezésekor a kora újkorban számolni kell az írástudatlan, de olvasni tudó félalfabétákkal.⁶

A magyar társadalom körében az írásbeliség a XVIII. században vált tömegessé, vagyis a mindennapok részévé, de a nagy áttörés, csak az 1848-as jobbágyfelszabadítás utáni fél évszázadban következett be: a lakosság többsége ekkor vált írni-olvasni tudóvá.⁷

„A 18. század derekáig a magyarországi parasztok többsége jóformán csak az olvasás tudományával ismerkedhetett meg a tanítói lakásul is szolgáló, szegényes berendezésű falusi kisiskolákban. Később ugyan már olvasni, írni, számolni is megtanultak, a megszerzett tudásra azonban nem mindig volt szükség a mindennapi életben.”⁸ Az írni tudást sok minden befolyásolta – a nemzeti és a vallási hovatartozás, az iskolázottság és a földrajzi elhelyezkedés is⁹ – de az írástudás színvonalát elsősorban a gazdasági tényezők határozták meg. Benda Kálmán szerint elsősorban a gazdaságföldrajzi helyzet határozta meg az egyes megyék iskoláztatási-alfabetizációs szintjét. Miskolczy Ambrus szerint a társadalmi tényezők is befolyásolták azt.¹⁰ A regionális különbségek pedig nemcsak Európában, hanem egyes országokon belül is megmutatkoztak.¹¹

Veszprém megye az ország fejlettebb, nyugati zónájához tartozott a XVIII-XIX. században.¹² Siófok pedig, mely 1865-ben nyert mezővárosi rangot,¹³ Veszprém megye része volt 1949-ig.¹⁴ A kereskedelmi útvonalak mentén fekvő, fejlett mezőgazdasági termelést folytató megyékben – így Veszprém megyében is – természetesen több írástudó előjárót (bíró, esküdtet) lehetett kimutatni.¹⁵ A XVIII-XIX. században rendkívül fontos szerepe volt tehát a települések környezeti viszonyainak. Siófok esetében e viszonyokat szintén a fekvése határozta meg: egyrészt a Balaton közelsége, másrészt pedig az, hogy az ország egyik legfontosabb kereskedelmi útvonala mellett feküdt, két vármegye, Veszprém és Somogy határán.¹⁶

1768-ban Mária Terézia elrendelte, hogy mérjék fel a falvak és a mezővárosok helyzetét, földesúri terheit egy kilenc pontból álló kérdőív segítségével. Az előjáróság tagjainak aláírásukkal kellett ellátniuk ezen iratot. Aki pedig nem tudott írni, az a neve mellé keresztet tett. A felmérésből az derült ki, hogy országos átlagban a községi előjáróknak mindössze 12-15%-a tudott írni. Olvasni a tapasztalatok szerint többen tudtak, mint írni.¹⁷

A vidéki, falusi értelmiséget a jegyzők, a tanítók és az akadémiai végzettségű gazdatisztek, valamint az egyházi emberek, a papok és a lelkészek csoportja alkotta.¹⁸ Hosszú időn keresztül ők az írásbeliség képviselői a magyarországi falvakban.¹⁹

Az 1673-ból fennmaradt egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint Kilitiben²⁰ már a XVII. században szolgált iskolamester, igaz, a tanítás csak sokadrangú feladata volt.²¹ A templomban ekkor mindössze két könyvet használtak: egy misekönyvet és egy rituálét.²² A XVIII. század első harmadában a siófoki iskolamesterre volt bízva a kiliti katolikus gyermekek oktatása is.²³ A katolikusok 1772-ben építettek új iskolát Kilitin, a reformátusok 1799-ben.²⁴ A Kanyar József szerkesztésében megjelent *Siófok: várostörténeti tanulmányok* több fejezete is érinti az oktatást, ezért én most nem térek ki rá nagyon részletesen.

Kiemelném viszont, hogy a 1778. évi canonica visitatio jegyzőkönyve Kilitiben összeírta a templom könyvtárát is. E könyvtárban pedig „a következő fontosabb könyvek voltak meg: Pázmány Péter Concinnatoriuma, egy latin-magyar biblia, Pichler Kánonjoga, Szabó István és Bíró Márton szentbeszédeinek a gyűjteménye, Deserius Ince: Magyarország története című munkája, Csúzy Zsigmond temetési prédikációi és egyéb prédikáció gyűjtemények, amelyek főleg erkölcsi tárgyú beszédeket tartalmaztak, továbbá Thuróczi magyar krónikája, Szent Ciprián levelei stb.”²⁵

Hudi József vizsgálta a Veszprém megyei települések bíráinak és más előjáróinak írni tudását az 1812. évben. Fokon Döbrösy notarius²⁶ nevét említette meg.

1817-ben Somogyi Antal²⁷ siófoki uradalmi számtartó nevét a *Tudományos Gyűjtemény*²⁸ néven havonta megjelenő magyar nyelvű folyóirat előfizetői között találjuk.²⁹ Somogyi Antal nevét a későbbiekben még megemlítem.

Könyvtárak:

Némely „előfutároktól eltekintve a kölcsönkönyvtárak virágkora Európa-szerte 1750 után vette kezdetét.”³⁰ A XVIII. század utolsó éveiben kezdett bővülni, módosulni a könyv és a könyvtár funkciója Magyarországon is. Új bibliotékákat alapítottak, a korábbiak állománya pedig gyarapodásnak indult.³¹ A „nagy gyűjtemények kezdték zárt magánjellegüket elveszteni és megnyitni kapuikat a nyilvánosság előtt.”³² A magánkönyvtárak mellett nyilvános könyvtárak, kölcsönkönyvtárak, olvasókabinetek (Lese-Cabinet) létesültek. A súlypont az egyházi könyvtárakról a világiakra helyeződött át, s megváltozott a könyvállomány összetétele is. A klasszikus és teológiai irodalom termékeit egyre inkább háttérbe szorították a magyar nyelvű, világias szemléletű irodalmi, történelmi, politikai művek.³³ Hasonlóan zajlottak ezek a folyamatok Nyugat-Európában is, ahol „a teológia és a vallásos irodalom túlnyomó aránya” szintén „gyors ütemben esett vissza” és „nőtt a modern szakterületek, a földrajz, természettan, politika, pedagógia és mindenekelőtt a szépirodalom aránya.”³⁴ Egyre több ember vett kézbe és gyűjtött magának könyveket.³⁵ A könyv lassan mindennapi szükségletté vált. Megnőtt a magyar nyelvű könyvek olvasóközönsége is. A könyvtárak eme látványos fellendülése a felvilágosodás időszakának eredményei közé tartozott.³⁶

A XIX. század elején, 1826-ban – a Georgikont alapító Festetics György fia –, Festetics László gróf országos könyvtárszervező kezdeményezésre tett kísérletet, amikor megyei és városi könyvtárak létesítésére és fenntartására, és magyar könyvekből álló könyvtárak felállítására szólította fel a vármegyéket.³⁷

„Az országot behálózó iskolák, nyomdák, könyvkereskedések; a kiadványok példányszámainak emelkedése, az anyanyelvű könyv- és folyóiratkiadás előretörése elindították azt a folyamatot, amely a XIX. század első harmadában az állandó olvasóközönség kialakulásához vezetett.”³⁸ Aztán pedig jött a szabadságharc, és az azt követő időszak sajnos megtörte ezt a folyamatot.

A szabadságharc bukását követően Magyarországon Haynau rémuralma és a Bach-korszak következett.³⁹ Az abszolút hatalom az újság- és könyvkiadást is megnehezítette. „A forradalom és a szabadságharc alatt virágzásnak indult szabad sajtót üldözőbe vették.”⁴⁰ Az újságokat, könyveket szigorú cenzúrának vetették alá.⁴¹ Az abszolutizmus viszonyai közepette a kormány a kölcsönkönyvtárakat, olvasókabineteket, olvasóköröket figyelte és működésüket igyekezett gátolni.⁴² Minden felmerülő nehézség ellenére a XIX. század során újabb és újabb könyvtárak keletkeztek, új könyvek, sajtótermékek jelentek meg a növekvő igények kielégítésére.⁴³ 1852-ben aztán egy hivatalos rendelet megtiltotta az újságok egyedi árusítását, így ettől kezdve azokat csak előfizetők számára lehetett forgalmazni.⁴⁴ Az 1854-ben indult *Vasárnapi Ujság* című hetilap előfizetői között ott találjuk a siófoki Czopf Mihályt.⁴⁵

Új helyzet állt elő a művelődés terén, amikor Deák Ferenc húsvéti cikkében felvetette a kiegyezés lehetőségét, engedményeket téve ezzel a 48-as álláspontból.⁴⁶ Eljött előbb a politikai enyhülés, majd a kiegyezés ideje. Ekkor, 1867-ben például a *Magyar Mérnök-Egyesület Közlönyére* fizetett elő valaki Siófokról.⁴⁷ A kiegyezést követően meggyorsult az alfabetizáció, kiépült a modern oktatási rendszer.⁴⁸ Az 1869 végén megtartott népszámlálás során kiderült, hogy az ország 6 éven felüli lakosságának csupán egyharmada (32,8%) tud írni-olvasni. A férfiak körében 41%, míg a nők között 25% volt az írástudók aránya. Az 1869-ben végrehajtott felmérés szerint pedig a községek 14 százaléka még mindig nélkülözte az iskolát.⁴⁹ A kiegyezés után az Eötvös József által kidolgozott népiskolai törvény (1868: XXXVIII. tc.) szabályozta az alapfokú oktatást.⁵⁰ Az iskolába járók arányát az 1880-as évek közepéig sikerült 80% fölé emelni.⁵¹

1873-ban a *Községi Jegyzők Közlönyére* Zsigray István⁵² siófoki jegyző is előfizetett.

Könyvtárak a Balaton körül:

Itt a Balaton partján mindegyik település fejlődése óhatatlanul is ösztönzőleg hatott a többire. Az itteni települések jól kiegészítik egymást, mindegyiknek megvan a maga különleges története, egyedi bája, varázsa és vonzereje. A Balaton-kultusz mindannyiuk kitartó, áldozatos munkájának érdeme. Magaménak vallom – egykori kedves kollégánk – Matyikó Sebestyén József gondolatait: „Balaton az egész világ, s a tó nem elválaszt, hanem összeköt.”⁵³

175 évvel ezelőtt, 1846. szeptember 21-én – gróf Széchenyi István 55. születésnapján – bocsátották vízre a Kisfaludy gőzöst, melynek fedélzetén könyvtár is volt!⁵⁴ Veszprém zsidó kölcsönkönyvtárát 1847-ben állították fel, míg első nyilvános városi kölcsönkönyvtára 1855-ben nyitotta meg kapuit.⁵⁵ A XVIII-XIX. században már a Balaton partján is találunk könyvtárakat. Például Keszthelyen,⁵⁶ Balatonfüreden⁵⁷ és igen, Siófokon is. Kutatásaim során ugyanis igazi kuriózumokra bukkantam: a nem kevesebb, mint 155 évvel ezelőtt, 1866-ban alapított siófoki községi könyvtár nyomára, illetve a 148 éve, 1873 decemberében alapított siófoki izraelita népiskola ifjúsági olvasóköreire, egyesületére. Korábban egyikről sem volt tudomásunk, sem a községi könyvtárról, sem az említett ifjúsági olvasókörről. Méltatlanul a feledés homályába merültek. A hazai könyvtártörténet e becses emlékeit nem említi sem a György Aladár szerkesztésében megjelent *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben* című kötet, sem pedig a Kovács Máté összeállításában megjelent *A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig* című, nagy volumenű munka, sőt még a Kanyar József szerkesztésében megjelent *Siófok: várostörténeti tanulmányok* című igen alapos és igényes helyi kiadvány sem.

A *Magyarország egyesületi és társulatai 1878-ban* című kiadvány Siófokon csak az Általános ipartestületet említi meg.⁵⁸ Keleti Károly előszava szerint a kiadvány létrejöttét számos akadály nehezítette, és számtalan egyesület kifejejtettek belőle, melyekről „a hivatalnak biztos tudomása volt”, továbbá a beérkezett adatokban is „tömerdek volt a hiba és hiány”!⁵⁹

„György Aladár kitűnő összeállítása, amely az 1884–1885. évi állapot szerint készült, az országban összesen 2401 könyvtárat vett számba. Ebből 1867–1885 között 712 keletkezett, míg 1831–1867 között 664.”⁶⁰ A kiadvány csak az 1870-ben alapított „Balaton-Füredi szeretetház” könyvtárát említi és a keszthelyi könyvtárakat, a siófokit nem.

Sem az 1866-ban alapított siófoki községi könyvtár, sem a siófoki izraelita népiskola ifjúsági olvasóköreinek későbbi sorsáról, tevékenységéről nincs egyelőre tudomásunk. Valószínű, hogy hasonló sorsra jutottak, mint a balatonfüredi Edelman-féle könyvtár.⁶¹ Kétségtelen azonban, hogy alapításuk – még akár csírájában is – igen jelentős: komoly, máig ható, a XXI. századra átívelő művelődéstörténeti jelentőséggel bír, s emléküik becses értéket képvisel nemcsak a szakmabeliek, hanem a helyiek számára is.

Engedjék meg, hogy változtatás nélkül, szöveghűen közöljem előbb a siófoki községi könyvtár alapításáról szóló 1866-os újságcikkeket, némi magyarázatot is fűzve hozzájuk, majd pedig az 1873 decemberében alapított helybeli izraelita népiskola ifjúsági olvasóköreiről szóló újságcikk egy-két részletét, valamint fontosabb vonatkozásait.

1. kép: Politikai Ujdonságok

Siófok (a Balaton partján), 1866. szeptember 12. (*Politikai Ujdonságok*)

„Halad az idő s lassan lassan haladunk vele mi is; mind az anyagaik, mind a szellemiek terén még csak öt évvel ezelőtt szegényes viskókból állott községünk; s ma már a szegényes viskók helyén csinos lakházak, boltok s raktárak emelkedtek. Az utcákon, hol ez előtt néma csend lakott, most eladók s vevők élénk zaja hallszik. A Sió, melynek ki-kiáradt vize ezelőtt csaknem házainkból öntött ki, most megfégezve, szűk medrébe szoritva hömpölyög el a Dunába. Még csak tavál is, ki a Balaton áldott jó vizét akarta használni, a puszta parton volt kénytelen vetkeződni; most, benn a Balatonban csinos fürdőház van, s fürdő vendégeink – az idők sanyarusága daczára – igen szép számmal voltak.

A szellemiek terén is haladunk. A napokban alapítottunk könyvtárt, melynek már is számos részvényese van. Fölvételi díjul egyszer s mindenkorra, minden tag 1 frot fizet; azután pedig évenként tagsági díjul 60 krt. Különösen ki kell emelnem azon néhány úr lelkeségét, kik 15 ft 40 krral járultak alapításához; ki kell emelnem az izraelitákat, kik e szép s nemes czélu intézményt dicséretes buzgalommal s áldozatkészséggel karolták fel; s méltányolással, dicsérettel kell emlitenem a népet, mely – bár mindene elfogyott – valódi ügyszeretettel vesz részt alapításában.

Adjon Isten minden községben a könyvtárak, művelődésünk e hatalmas tényezőinek alapításainál ilyen lelkes vezetőket, ilyen lelkes pártfogókat! – Rezső.”⁶²

Siófok (a Balaton partján), szept. 12. (*Anyagi s szellemi emelkedés*). Halad az idő s lassan lassan haladunk vele mi is; mind az anyagiak, mind a szellemiek terén még csak öt évvel ezelőtt szegényes viskókból állott községünk; s ma már a szegényes viskók helyén csinos lakházak, boltok s raktárak emelkedtek. Az utczákon, hol ez előtt néma csend lakott, most eladók s vevők élénk zaja hallszik. A Sió, melynek ki-kiáradt vize ezelőtt csaknem házainkból öntött ki, most megfékezve, szűk medrébe szorítva hömpölyög el a Dunába. Még csak tavál is, ki a Balaton áldott jó vizét akarta használni, a puszta parton volt kénytelen vetkeződni; most, benn a Balatonban csinos fürdőház van, s fürdő vendégeink — az idők sanyarusága daczára — igen szép számmal voltak.

A szellemiek terén is haladunk. A napokban alapítottunk könyvtárt, melynek már is számos részvényese van. Fölvételi díjul egyszer s mindenkorra, minden tag 1 ftot fizet; azután pedig évenként tagsági díjul 60 krt. Különösen ki kell emelnem azon néhány úr lelkeségét, kik 15 ft 40 krral járultak alapításához; ki kell emelnem az izraelitákat, kik e szép s nemes czélu intézményt dicséretes buzgalommal s áldozatkészséggel karolták fel; s méltányolással, dicsérettel kell említenem a népet, mely — bár mindene elfogyott — valódi egyszerűséggel vesz részt alapításában.

Adjon Isten minden községben a könyvtárak, művelődésünk e hatalmas tényezőinek alapításainál ilyen lelkes vezetőket, ilyen lelkes pártfogókat! — *Rezső.*

2. kép: „A szellemiek terén is haladunk.”

Első évi folyam. 13. sz. Veszprém, september 28. 1866.

Előfizetési feltételek:
 Vidékre postán vagy helyben szétküldve
 Egész évre 4 ft 80
 Fél „ 2 „ 40
 Negyed „ 1 „ 20

VESZPRÉM

VEGYES TARTALMU HETILAP.

Hirdetmények díja:
 4 hasábos petitsor
 1-szeri hirdetésnél 8 kr.
 2-szeri „ „ 7 „
 3-szeri „ „ 6 „
 Bélyegdíj 30 kr.
 Nyilttérben
 2 hasábosor 15 kr.

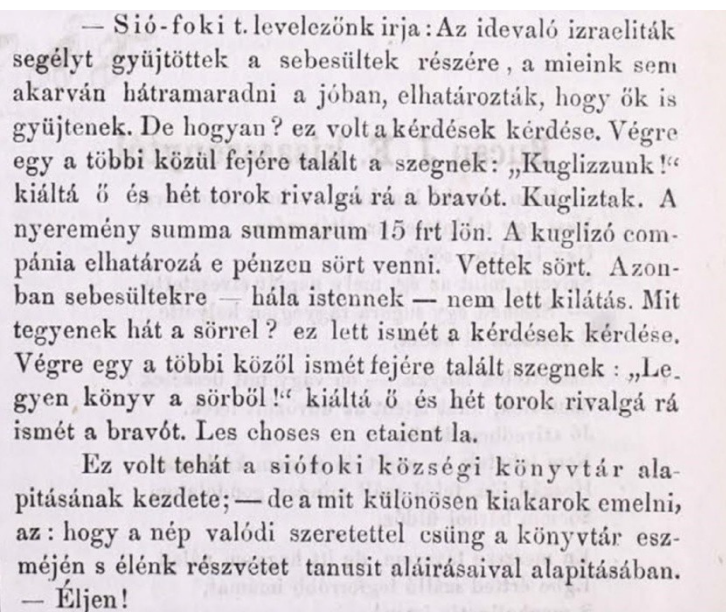
3. kép: Veszprém vegyes tartalmu hetilap

Siófok, 1866. szeptember 28. (*Veszprém Vegyes Tartalmu Hetilap*)

„— Sió-foki t. levelezőnk írja: Az idevaló izraeliták segélyt gyűjtöttek a sebesültek részére, a mieink sem akarván hátramaradni a jóban, elhatározták, hogy ők is gyűjtenek. De hogyan? ez volt a kérdések kérdése. Végre, egy a többi közül fejére talált a szegnek: „Kuglizzunk!” kiáltá ő és hét torok rivalgá rá a bravót. Kugliztak. A nyeremény summa summarum 15 frt lön. A kuglizó compánia elhatározá e pénzen sört venni. Vettek sört. Azonban sebesültekre — hála

istennek – nem lett kilátás. Mit tegyenek hát a sörrel? ez lett ismét a kérdések kérdése. Végre egy a többi közül ismét fejére talált szegnek: „Legyen könyv a sörből!” kiáltá ő és hét torok rivalgá rá ismét a bravót. *Les choses en etaient la.*

Ez volt tehát a siófoki községi könyvtár alapításának kezdete; – de a mit különösen kiakarok emelni, az: hogy a nép valódi szeretettel csüng a könyvtár eszméjén s élénk részvétet tanusít aláírásaival alapításában. — Éljen!”⁶³

4. kép: „Legyen könyv a sörből!”

1866 májusát Erzsébet császárné Balatonfüreden szerette volna tölteni.⁶⁴ Ez a hír – érthető okokból – nagy izgalomban tartotta mind Siófokot, mind pedig Balatonfüredet.⁶⁵ A porosz-osztrák háború miatt azonban Erzsébetnek ez a terve nem valósulhatott meg.⁶⁶ A fejlesztések – mindkét településen – látogatásától függetlenül, töretlenül zajlottak.⁶⁷

Erzsébet 1866-os siófoki látogatása tehát elmaradt. Valamivel több mint tíz évvel később, 1876. szeptember 17-én öfelsége, a királyné – miközben a gödöllői rókadászatra tartott – átutazóban Siófokon is járt. Vonata vasárnap hajnalban érkezett a siófoki vasútállomásra, és a pályaudvaron nagy tömeg gyűlt össze az üdvözlésére. Még a dalárda is megjelent, énekkel köszöntve a berobogó vonatot.⁶⁸

Siófok, 1873. december 17. (*Kis Vasárnapi Ujság*)

Ezen a napon volt a siófoki izraelita népiskola ifjúsági olvasókörének, egyletének alakuló közgyűlése.⁶⁹ Alapszabály „2. §.Cél: A) Az önképzés. 1) Könyvtár felállítása által; 2)

gyermekujságok járatása, 3) bizonyos időközökben tartandó [...] gyűlésekben az egyesület tagjai által előadandó szavaltok és felolvasandó önkészítette munkálatok által. B) Segélyezés. Az egyesület tehetségéhez képest minden évben a szegényebb tanulókat tankönyvek- és írószerekkel, sőt ruházattal is ellátja. C) Tanszerek beszerzése. Az egyesület jövedelmének egy részét iskolai tanszerek megvételére fordítja.” Az ifjúsági olvasókör könyvtárnokkal és segéd-könyvtárnokkal is rendelkezett Háás Vilmos és Veiner Károly VI. osztályos tanulók személyében. Minden tag „hetenkint egy szép tanulságos könyvet kap haza olvasásra, melynek tartalmát tartozik tanárának elmondani.” Az egyesület két hónapi fennállása után 96 rendes tagot, 3 rendkívülit, 9 alapító tagot és 7 tiszteletbeli tagot számlált. Bevételüket (250 forint) két előadásnak köszönhatték, melyeket 1874. január 17-én és 1874. január 24-én tartottak, s melyeken a „szomszéd helységekből a legelőkelőbb családok jelentek meg.” Az előadásokon negyven gyermek működött közre. „Hecht Katicza, 5 éves, ki sem írni, sem olvasni nem tud (...) egy 48 soros költeményt az elragadtatásig szavalt el.” „A tiszta jövedelem nagyobbára iskolai tanszerek megvételére fordított, továbbá vétetett 60 csinosan bekötött könyv, készítettett egy szép pecsét és bő mennyiségben vétetett mindennemű íróeszköz és könyv, melyek egész esztendőn át a szegényebb tanulók között kiosztandók lesznek.”

A *Kis Vasárnapi Ujságban* megjelent közel két oldalas közlemény azért is igen jelentős, mivel „a második világháború idején az iskola iratanyaga teljesen megsemmisült, a zsidó iskola belső rendjét, szellemi légkörét csak az egykori tanítványok visszaemlékezéseiből” ismerhettük eddig.⁷⁰ A közlemény Fénykövy Jakab igazgató és Bruszt József tanár neve mellett számtalan diák, tag, és az előadások során közreműködő gyermek nevét is megemlíti.⁷¹ Matyikó Sebestyén József *Zsidók Siófokon* című könyvében említést tesz a Zsidó Ifjúsági Egyesületről, mely az általam említett XIX. századi egyesületnek talán a későbbi, XX. századi utódszervezete lehetett.⁷²

Az iskolai könyvtárak száma 1877-ben 2475 volt.⁷³ A *Néptanítók Lapja* ugyan már 1868-ban felhívta a figyelmet az iskolai könyvtárak alapításának szükségességére,⁷⁴ de az iskolai könyvtárakat érintő első jogszabályok jóval későbbiek, Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter 1877-es működéséhez kötődnek.⁷⁵ A siófoki izraelita népiskola tevékenysége tehát felettébb előremutatónak tekinthető. Az intézmény haladó szellemiségét bizonyítja az is, hogy a siófoki tanárok a későbbiek során tevékenyen részt vettek olyan nagy múltú egyesületek munkájában is, mint például az 1867-ben alakult⁷⁶ Országos Magyar Izraelita Tanító-Egyesület⁷⁷ vagy ennek Veszprém megyei változata. A siófoki zsidó iskola jó tárgyi feltételekkel és kiváló tanárokkal rendelkezett, így nagyon jó hírnévnek örvendett: minden szülő szívesen adta ebbe az iskolába tanulni a gyermekét.⁷⁸ Nem véletlenül írták tehát a

Néptanítók Lapjában 1879 elején az alábbi sorokat: „*Legjobb lábon áll az iskolalátogatás ügye Torna, Hont, Fehér, Vas, Szepes, Veszprém, Esztergom, Nagy-Küküllő és Baranya megyékben.*”⁷⁹

A korábban már említett siófoki uradalmi számtartó, Somogyi Antal fia volt Somogyi Mihály. Az ő életrajzáról bővebben is olvashatunk az *Élet- és korrajzvázlatok a nevelészet történetéből* című cikkben, mely a *Népnevelők kalauza* című kiadvány 1866. évi 31. számában jelent meg. 1881-ben „*Somogyi Mihály a veszprémi »Dávid-árvaház« nevelője, ötvenéves tanítói jubiléuma alkalmával, Peremarton és Siófok községekben neveltetésének és elemi oktatásának hálás emlékére, egyenkint 100 frtnyi alapítványt oly rendeltetéssel tett le, hogy annak kamataiból azon községbeli r. kath. iskolákba járó szegény tanulók könyvekkel és írószerekkel láttassanak el. A vallás és közoktatásügyi miniszter, nevezettnek ezen szép és nemes tetteért, elismerő köszönetét nyilvánította.*”⁸⁰

„*A hazai könyvtárak színvonalának emelését és anyagi támogatását 1897-től a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége (1926-ig állt fenn) valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa hivatott ellátni.*”⁸¹

Felhasznált irodalom:

- Andrássy Antal: Siófok 1919 és 1945 között. In: Siófok: várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Siófok, Városi Tanács, 1989. 381-441.
- A.Ó.: Alakítsunk iskolai könyvtárakat! *Néptanítók Lapja*, 1. évf. 14. sz. (1868. máj. 7.) 210.
- Benda Kálmán: A felvilágosodás és a paraszti műveltség a 18. századi Magyarországon. In: Magyarország társadalomtörténete a 18-19. században. 2. kötet. Szerk. Faragó Tamás. Bp., Dico Kiadó - Új Mandátum Könyvkiadó, 2004. 49-56.
- Deák Ágnes: Polgári átalakulás és neoabszolutizmus, 1849-1867. Magyarország története. Főszerkesztő: Romsics Ignác. Bp., Kossuth Kiadó, 2009.
- Egy kis statisztikai kimutatás. *Magyar Mérnök-Egyesület Közlönye*, 1. évf. 3. sz. (1867) 253.
- Egyleti élet. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, 15. évf. 10. sz. (1890. okt. 1.) 191.
- Élet- és korrajzvázlatok a nevelészet történetéből. VIII. Somogyi Mihály. *Népnevelők Kalauza*, 2. évf. 31. sz. (1866. máj. 4.) 481.
- Előfizetők' Neveik Betűrendben. *Tudományos Gyűjtemény*. 1. évf. 12. sz. (1817) 157.
- Fónai Imre: Háromszáz év Balaton: egy csobbanás. *Somogyi Hírlap*, 23. évf. 117. sz. (2012. máj. 19.) 4.
- Fülöp Géza: Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején és a reformkorban, 1772-1848. Bp., Hatágú Síp Alapítvány, 2010.
- Hírek. Szeptember 18. *Ellenőr*, 8. évf. 259. sz. (1876. szept. 19.) 3.
- Hudi József: Alfabetizáció és népi írásbeliség a 18-19. században. Az írástudatlanságból az alfabetizált világba. *Rubicon*. 1. évf. 5. sz. (1990) 16-17.
- Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009.
- Katus László: Magyarország a Habsburg Monarchiában (1711–1918). In: Magyarország története. Főszerk. Romsics Ignác. Bp., Akadémiai Kiadó, 2007. 488-772.
- Kósa László: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) A hétköznapi élet kultúrája. In: Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Bp., Osiris Kiadó, 2006. 315-418.
- Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980.
- Különfélék. *A Hon*, 19. évf. 345. sz. (1881. dec. 16.) 1.
- Lichtneckert András: A polgárosodás eredményei. In: Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém, Veszprém Megyei Levéltár, 1999. 413-468.
- Lukács Károly: Siófok fürdő fejlődése: 1863–1945. Siófok, Városi Tanács, 1982.

Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Bp., szerzői magánkiadás, 2002.
Az önkényuralom kora (1849–1867). Válogatta: Kovács Máté. A bevezetést és a jegyzeteket írta: Babiczky Béla. A könyvkiadás, a sajtó és a könyvtárak az önkényuralom korában. In: A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. 2. kötet. Összeáll.: Kovács Máté. Bp., Gondolat Kiadó, 1970. 15-73.
Tóth Péter: Siófok és Kiliti a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Siófok: várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Siófok, Városi Tanács, 1989. 145-192.
Vaderna Gábor: Általános alfabetizáció. In: Média- és kultúratudomány. Szerk. Kricsfalusi Beatrix et al. Bp., Ráció, 2018. 227-230.
A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló hetedik jelentése. *Néptanítók Lapja*, 12. évf. 4. sz. (1879.febr. 28.) 58.
Vasárnapi Ujság, 1. évf. 7. sz. (1854. ápr. 16.) 55.
Wittmann, Reinhard: Az olvasás forradalma a 18. század végén? In: Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Szerk.: Cavallo, Guglielmo – Chartier, Roger. Bp., Balassi Kiadó, 2000. 321-347.

Webográfia:

Bognár Péter: Alfabetizáció a késő középkori, kora újkori Magyarországon.
<https://f-book.com/mi/index.php?chapter=B212BOGNALFA> (2021.10.16.)
Goda Beatrix: Az iskolai könyvtárak helyzete a századfordulón.
Olvasás Portál KéN (opkm.hu) (2021.10.16.)
Király Ferenc: Könyv és olvasója Keszthelyen a 19. század első felében.
Művelődéstörténeti tanulmányok - Zalai Gyűjtemény 31. (Zalaegerszeg, 1990) | Könyvtár | Hungaricana (2021.10.16.)
Kisfaludy Lapátkerekes Gózhajó. Történelmi áttekintő.
Kisfaludy Gózhajó - Balatoni Sétahajózási Kft. (kisfaludygozos.hu) (2021.10.16.)
Levelezés. *Kis Vasárnapi Ujság*, 2. évf. 9. sz. (1874. márc. 1.) 142-143.
[Kis Vasárnapi Ujság, 1874 \(2. évfolyam, 1-52. szám\) | Arcanum Digitális Tudománytár](#) (2021.10.25.)
Lichtneckert András: Erzsébet császárné elmaradt látogatása.
Balatonfüredi Napló. BF_2013_06 (furedtv.hu) (2021.10.16.)
Lipták Gábor Városi Könyvtár, Balatonfüred. Történeti áttekintés.
Történeti áttekintés – Lipták Gábor Városi Könyvtár (bfured-konyvtar.hu) (2021.10.16.)
Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár.
1907 - Az Országos Izraelita Tanítóegyesület Tiszteletbeli Tagsági Oklevele · 200 év zsidó oktatása · MILEV (2021.10.16.)
Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. Hivatalos statisztikai közlemények. Kiadta az Országos Magyar Statisztikai Hivatal. Bp., Athenaeum, 1880.
http://konyvtar.ksh.hu/inc/kb_statiztika/Manda/HSK/HSK_1880_2.pdf (2021.10.21.)
Tamáska Istvánné: Magyar főúri könyvtárak. A keszthelyi Helikon Könyvtár. Tamaska_Istvanne.pdf (elte.hu) (2021.10.16.)
Teplitz-Schönauer Anzeiger. 16. évf. 39. sz. (1876. szeptember 23.) 7.
ANNO - AustriaN Newspapers Online | ANNO - AustriaN Newspapers Online (onb.ac.at) (2021.10.23.)
Tóth István György: Alfabetizáció a XVII-XVIII. századi Magyarországon . Acta Papensia - A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei. 2. évf. 1-2. sz. 31-38.
Acta Papensia 2002 - A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei 2. évfolyam (Pápa, 2002) | Könyvtár | Hungaricana (2021.10.16.)
Veszprém vegyes tartalmu hetilap. 1. évf. 13. sz. (1866. szept.28.) 101.
[Veszprém - hetilap, 1865-1866 \(1. évfolyam, 1-25. szám\) | Könyvtár | Hungaricana](#) (2021.10.25.)
Vidéki közlemények. *Politikai Ujdonságok*, 12. évf. 38. sz. (1866. szept. 19.) 469-470.
[Politikai Ujdonságok, 1866 \(12. évfolyam, 1-52. szám\) | Arcanum Digitális Tudománytár](#) (2021.10.25.)

Képek forrása: Arcanum Digitális Tudománytár, Hungaricana Közgyűjteményi Portál.
Munkámat legnagyobb mértékben az Arcanum Digitális Tudománytár ([Arcanum Digitális Tudománytár](#)) és a Hungaricana Közgyűjteményi Portál ([Hungaricana - Közgyűjteményi portál](#)) segítette. Szeretném hálás köszönetemet kifejezni értékes tevékenységükért.

- 1Király Ferenc: Könyv és olvasója Keszthelyen a 19. század első felében.
[Művelődéstörténeti tanulmányok - Zalai Gyűjtemény 31. \(Zalaegerszeg, 1990\) | Könyvtár | Hungaricana](#)
- 2Hudi József: Alfabetizáció és népi írásbeliség a 18-19. században. Az írástudatlanságból az alfabetizált világba. Rubicon. 1. évf. 5. sz. (1990) 16.
- 3Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009. 59.
- 4Tóth István György: Alfabetizáció a XVII-XVIII. századi Magyarországon.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/PRGYK_ActaP_2002/?query=S&pg=33&layout=s
- 5Vaderna Gábor: Általános alfabetizáció. Média- és kultúratudomány. Bp., Ráció, 2018. 227.
- Vaderna Gábor Friedrich A. Kittlert idézi.
- 6Bognár Péter. Alfabetizáció a késő középkori, kora újkori. Magyarországon.
<https://f-book.com/mi/index.php?chapter=B212BOGNALFA>
- 7Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009.57.
- 8Hudi József: Alfabetizáció és népi írásbeliség a 18-19. században. Az írástudatlanságból az alfabetizált világba. Rubicon. 1. évf. 5. sz. (1990) 16.
- 9Benda Kálmán: A felvilágosodás és a paraszti műveltség a 18. századi Magyarországon. In: Magyarország társadalomtörténete a 18-19. században. 2. kötet. Szerk. Faragó Tamás. Bp., Dico Kiadó - Új Mandátum Könyvkiadó, 2004. 52-53.
- 10Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009. 60.
- 11Uo. 57.
- 12Uo. 57.
- 13Lukács Károly: Siófok fürdő fejlődése (1863–1945). Siófok, Városi Tanács, 1982. 8.
- 14Andrássy Antal: Siófok 1919 és 1945 között. In: Siófok: várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Siófok, Városi Tanács, 1989. 399.
- 15Hudi József: Alfabetizáció és népi írásbeliség a 18-19. században. Az írástudatlanságból az alfabetizált világba. Rubicon. 1. évf. 5. szám (1990) 16.
- 16 Tóth Péter: Siófok és Kiliti a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Siófok: várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Siófok, Városi Tanács, 1989.150.
- 17Benda Kálmán: A felvilágosodás és a paraszti műveltség a 18. századi Magyarországon. Magyarország társadalomtörténete a 18-19. században. 2. kötet. Szerk. Faragó Tamás. Bp., Dico Kiadó - Új Mandátum Könyvkiadó, 2004. 52-53.
- 18Katus László: Magyarország a Habsburg Monarchiában (1711–1918). In: Magyarország története. Főszerk. Romsics Ignác. Bp., Akadémiai Kiadó, 2007. 580.
- 19Hudi József: Alfabetizáció és népi írásbeliség a 18-19. században. Az írástudatlanságból az alfabetizált világba. Rubicon. 1. évf. 5. sz. (1990) 16.
- 20Siófok déli városrésze.
- 21 Tóth Péter: Siófok és Kiliti a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Siófok: várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Siófok, Városi Tanács, 1989. 151.
- 22Uo. 151.
- 23Uo. 153.
- A kiliti reformátusok elűzték Stanislaus János plébánost, s az így templom nélkül maradt katolikus közösség a siófoki egyház leányegyháza lett.
- 24 Uo. 154-155.
- 25Uo. 155.
- 26 Hudi József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. OSZK-Gondolat Kiadó, Bp., 2009. 87-96.
- Notarius: jegyző.
- 27Élet- és korrajzvázlatok a nevelészet történetéből. VIII. Somogyi Mihály.
Népnevelők Kalauza, 2. évf. 31. sz. (1866. máj. 4.) 481.
- Somogyi Antal a veszprémi káptalannál először fülei ispán, később siófoki számtartó volt.
- 28A korszak legszínvonalasabb, vegyes profilú folyóirata.
- Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009.154.
- 29Előfizetők' Neveik Betűrendben. *Tudományos Gyűjtemény*. 1. évf. 1817. (12. sz.) 157.
- 30 Wittmann, Reinhard: Az olvasás forradalma a 18. század végén? In: Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Balassi Kiadó, Bp., 2000. 342
- 31Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980. 553.
- 32Uo. 553.

- 33Hudi József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. OSZK-Gondolat Kiadó, Bp., 2009. 19.
- Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980. 553-562
- 34Wittmann, Reinhard: Az olvasás forradalma a 18. század végén? In: Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Balassi. 338.
- 35 Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980. 554.
- Kosáry Domokos egy módszertani szempontból is érdekes, külföldi vizsgálatra utal a könyv társadalmi funkcióját illetően, mely François Furet nevéhez köthető.
- 36Uo. 554.
- 37Fülöp Géza: Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején és a reformkorban (1772-1848) Hatágú Síp Alapítvány, Bp., 2010. 40.
- 38Hudi József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. OSZK-Gondolat Kiadó, Bp., 2009. 138-139.;
- Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980. 553-562.
- 39 Az önkényuralom kora (1849–1867). Válogatta: Kovács Máté. A bevezetést és a jegyzeteket írta: Babiczky Béla. A könyvkiadás, a sajtó és a könyvtárak az önkényuralom korában. In: A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Bp., Gondolat Kiadó, 1970. 15.
- 40Uo. 16.
- Babiczky Béla Ferenczy Józsefet idézi.
- Ferenczy József: A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. Bp. 1887. 488-506.
<https://mek.oszk.hu/06900/06997/06997.pdf>
- 41 Uo.16.
- 42 Uo. 20.
- Babiczky Béla az alábbi kiadványra hivatkozik:
- Munkások és parasztok mozgalmi Magyarországon 1849-1867. Szerk. Sashegyi Oszkár. Bp. 1959.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MoIDigiLib_MOLkiadv2_06/?pg=0&layout=s
- 43Uo. 20.
- 44Deák Ágnes: Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849-1867. Magyarország története. Főszerkesztő: Romsics Ignác. Bp., Kossuth Kiadó, 2009. 58.
- 45*Vasárnapi Ujság*, 1. évf. 7. sz. (1854. ápr. 16.) 55.
- 46Az önkényuralom kora (1849–1867). Válogatta: Kovács Máté. A bev. és a jegyz. írta: Babiczky Béla. A könyvkiadás, a sajtó és a könyvtárak az önkényuralom korában. In: A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. 2. kötet. Összeáll.: Kovács Máté. Bp., Gondolat Kiadó, 1970. 21.
- 47Egy kis statisztikai kimutatás. *Magyar Mérnök-Egyesület Közlönye*, 1. évf. 3. sz. (1867) 253.
- „Ezen kimutatás, mely a magyar mérnök egyesület közlönyének idej előfizetőiről föld-irati rendben ad számot, úgy véljük, nem egészen érdektelen. A hely neve után következő szám az oda küldött példányok számát jelenti.”
- 48 Katus László: Magyarország a Habsburg Monarchiában (1711–1918). In: Magyarország története. Főszerk. Romsics Ignác. Bp., Akadémiai Kiadó, 2007. 727.
- 49Uo. 727.
- 50Uo. 728.
- 51Uo. 727.
- 52Báthori Sigray István községi jegyző (1833–1894)
- 53Fónai Imre: Háromszáz év Balaton: egy csobbanás. *Somogyi Hírlap*, 23. évf. 117. sz. (2012. máj. 19.) 4.
- 54Kisfaludy Gózhajó - Balatoni Sétahajózási Kft. (kisfaludygozos.hu)
- 55Hudi József: Könyv és társadalom: könyvkultúra és művelődés a XVIII-XIX. századi Veszprém megyében. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2009. 39.
- 56Dr. Tamáska Istvánné. Magyar főúri könyvtárak. A keszthelyi Helikon Könyvtár. 21-22.
Tamaska Istvanne.pdf (elte.hu)
- A keszthelyi Helikon Könyvtár a Festetics család tulajdonában volt, alapjait a XVIII. század elején vetette meg mintegy 2 000 kötetel Festetics Kristóf, aki uradalmi székhelyül Keszthelyt választotta. A könyvtár alapításának pontos dátumát nem ismerjük; a szakirodalom 1763-ra datálja.
- 57Edelmann Károly pesti könyvkereskedő létesített kölcsönkönyvtárat Balatonfüreden az 1850-es évek első felében.
- Lichtneckert András: A polgárosodás eredményei. In: Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém, Veszprém Megyei Levéltár, 1999. 456.
- 58 Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. Hivatalos statisztikai közlemények. Bp., Athenaeum, 1880. 330.
http://konyvtar.ksh.hu/inc/kb_statisztika/Manda/HSK/HSK_1880_2.pdf
- 59Uo. VI.
- 60 Az önkényuralom kora (1849–1867). Válogatta: Kovács Máté. A bev. és a jegyz. írta: Babiczky Béla. A könyvkiadás, a sajtó és a könyvtárak az önkényuralom korában. In: A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. 2. kötet. Összeáll.: Kovács Máté. Bp., Gondolat Kiadó, 1970. 103.

- 61Az Edelmann Károly által az 1800-as évek közepén Balatonfüreden létrehozott első kölcsönkönyvtár – amely csak a nyári hónapokban tartott nyitva, tehát igazodott a fürdőhelyen jelentkező igényekhez, és a fürdőtelep szívében levő Horváth-házban fogadta látogatóit, olvasóit –ekkorra valószínűleg már megszűnt. Edelmann halála (1854) után más tulajdonába került, még néhány ideig működhetett, megszűnésének pontos ideje nem ismert. [Történeti áttekintés – Lipták Gábor Városi Könyvtár \(bfured-konyvtar.hu\)](#)
- 62Vidéki közlemények. *Politikai Ujdonságok*, 12. évf. 38. sz. (1866. szept. 19.) 469-470.
- 63*Veszprém vegyes tartalmu hetilap*. 1. évf. 13. sz. (1866. szept. 28.) 101.
- 64Lichtneckert András: Erzsébet császárné elmaradt látogatása. Balatonfüredi Napló. [BF_2013_06 \(furedtv.hu\)](#)
- 65Lukács Károly: Siófok fürdő fejlődése (1863–1945). Siófok, Városi Tanács, 1982. 8.
- 66Uo. 8.
- 67Lukács Károly: Siófok fürdő fejlődése (1863–1945). Siófok, Városi Tanács, 1982. 8-9. ; Lichtneckert András: Erzsébet császárné elmaradt látogatása. Balatonfüredi Napló. [BF_2013_06 \(furedtv.hu\)](#)
- 68Hírek. Szeptember 18. *Ellenőr*. 8. évf. 259. sz. (1876. szept. 19.) 3. ; *Teplitz-Schönauer Anzeiger*. 16. évf. 39. sz. (1876. szeptember 23.) 7.
„[Kurze Mittheilungen] Kaiserin Elisabeth ist bereits von ihrem Ausflug nach Miranar [sic!]. zurückgefehrt und am 19. d. auf Schloß Gödöllo [sic!]. eingetroffen.”
- 69Levelezés. *Kis Vasárnapi Ujság*, 2. évf. 9. sz. (1874. márc. 1.) 142-143.
[Kis Vasárnapi Ujság, 1874 \(2. évfolyam, 1-52. szám\) | Arcanum Digitális Tudománytár](#)
- 70Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Bp., szerzői magánkiadás, 2002. 24.
- 71Bandy Miksa, Deutsch Janka, Fischer Gusztáv, Gerber Sándor, Háas Vilmos, Hecht Isidor, Hecht Katicza, Hirsch Bernát, Kálmán János, Kóhn Mór, Kolin József, Lövinger Henrik, Lövinger Ignác, Pick Franczi, Richter Lina, Rothaus Arnold, Stern Mór, Unger Adolf, Veiner Károly, Veisz Janka, Zsigray István
- 72Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Bp., szerzői magánkiadás, 2002. 27.
- 73 A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló hetedik jelentése. *Néptanítók Lapja*, 12. évf. 4. sz. (1879.febr. 28.) 58.
- 74A.Ó.: Alakítsunk iskolai könyvtárakat! *Néptanítók Lapja*, 1. évf. 14. sz. (1868.05.07.) 210.
- 75Goda Beatrix: Az iskolai könyvtárak helyzete a századfordulón.
[Olvasás Portál KéN \(opkm.hu\)](#)
- 1238/1877 és 15427/1877 sz. jogszabályok.
- 76 Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár. [1907 - Az Országos Izraelita Tanítóegyesület Tiszteletbeli Tagsági Oklevele · 200 év zsidó oktatása · MILEV](#)
- 77Egyleti élet. *Izraelita Tanügyi Értesítő*, 15.évf. 10. sz. (1890. okt. 1.) 191.
Havas Bertalan és Rónai Adolf.
- 78Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Bp., szerzői magánkiadás, 2002. 22.
- 79A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló hetedik jelentése. *Néptanítók Lapja*, 12. évf. 4. sz. (1879. febr. 28.) 58.
- 80Különfélék. *A Hon*, 19. évf. 345. sz. (1881. dec. 16.) 1.
- 81 Kósa László: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) A hétköznapi élet kultúrája. In: Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Bp., Osiris Kiadó, 2006. 367.